

на всем Писании, а не на отдельных текстах. Миссия, несмотря на то, что кажется действием Церкви на самом деле есть атрибут Бога. Он есть миссионер и миссия есть Его миссия, которую Он инициирует и вершит, как Бог Отец, Сын и Дух Святой. У Церкви, таким образом, нет иной миссии кроме участия в миссии Отца, Сына и Святого Духа. Ввиду этого Церковь должна рассматривать мир как целевую среду пребывания и служения. Перед Церковью стоит постоянная необходимость контекстуализировать себя и свое послание в изменившихся или новых культурных контекстах. Форматом миссии Церкви должно быть целостное служение, состоящее из честного воззвания Евангелия и приобретения учеников, а также сострадательного служения и социального действия. В фокусе миссии Церкви, которая является участием в Божьей миссии находятся все народы мира. Власть Бога абсолютная, любовь всеобъемлющая и поэтому миссия Церкви должна охватить всех и каждого.

Список использованных источников

1. Barth K. An Exegetical Study of Matthew 28:16–20 // The Theology of Christian Mission / Ed. G. Anderson Nashville: Abingdon Press, 1961. – P.55–72.
2. Crawley W. Global Mission. – Nashville: Brodman Press, 1995. – 400 p.
3. Cullman O. Christ and Time. – Philadelphia: Westminster Press, 1949. – 253 p.
4. Daugherty K. Missio Dei: The Trinity and Christian Mission // Evangelical Review of Theology. – 2007. – №31:2. – P.151–168.
5. Flemming D. Contextualization in the New Testament: Patterns for Theology of Mission. – Downers Grove, IVP Academic, 2005. – 344 p.
6. Hagner D. Matthew 1–13 / Word Biblical Commentary Vol.33 A. – Dallas: Word, Incorporated, 2002. – 483 p.
7. Hertig P. The Great Commission Revisited: The Role of God's Reign in Disciple Making // Missiology: An International Review. – Vol. XXIX, No.3, July 2001. – P.343–353.
8. Kaiser W. The Great Commission in the Old Testament // International Journal of Frontier Missions. – Vol.13:1, Jan–Mar 1996. – P.3–7.
9. Kirk A. What is Mission: Theological Exploration. – London: Darton, Longman & Todd, 1999. – 302 p.
10. Mondithika S. Incarnation // Dictionary of Mission Theology: Evangelical Foundations / Ed. Corrie J. – Nottingham: Inter-Varsity Press, 2007. – P.177–181.
11. Pachuan L. Missio Dei // Dictionary of Mission Theology: Evangelical Foundation / Ed. J. Corrie. – Downers Grove: Inter Varsity Press, 2007. – P.232–234.
12. Parshall P. Muslim Evangelism: Contemporary Approaches to Contextualization. – Waynesboro: Gabriel Publishing, 2003. – 307 p.
13. Piper J. Discipling All the Peoples // Perspectives on the World Christian Movement / Ed. R. Winter, S. Hawthorne. – Pasadena: William Carey Library, 1991. – P.113–117.
14. Scott J. M. Paul and the Nations. – Tubingen: J.C.B. Mohr, 1995. – 260 p.
15. Senior D. The Biblical Foundations of Mission / D. Senior, C. Stuhlmueller. – Maryknoll: Orbis Books, 2003. – 371 p.
16. Tennent T. Invitation to World Mission: A Trinitarian Missiology for the Twenty-first Century. – Grand Rapids: Kregel, 2010. – 559 p.
17. Thompson J. Modern Trinitarian Perspectives. – Oxford: Oxford University Press, 1994. – 165 p.

Rusin I. I., aspirant of the Chair of Culturology at the National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kyiv), rector@uets.net

Christocentricity of modern Protestant theology of mission

The article deals with the transformations in the understanding of the mission by Protestant theology. The process of forming a mission must begin with the formation of missionary hermeneutics, which recognizes Scripture as a missionary phenomenon and will allow the formation of a mission in the whole Scripture, and not on individual texts. The mission, in spite of the fact that it seems that the action of the Church is

in fact an attribute of God. God's mission establishes the Church and its mission. Since the Church is established by God's mission, it is missionary in its very being. The Church, therefore, has no other mission other than to participate in the mission of the Father, the Son and the Holy Spirit. In view of this, the Church should view the world as a target environment for stay and ministry. The fact that the mission is God's mission is also demonstrated by the fact that Christ is the incarnate model, the archetype of the mission of the Church.

Keywords: modern theology, Protestantism, mission theology, dialogue theology, ecclesiology.

Rusin I. I., aspirant of the Chair of Culturology, National Pedagogical University im. M. P. Dragomanov (Ukraine, Kyiv), rector@uets.net

Христоцентричність сучасної протестантської теології місії

Розглядаються трансформації в розумінні місії протестантським богослов'ям. Процес формування місіології повинен починатися з формування місіонерської герменевтики, яка визнає Писання як місіонерський феномен і дозволяє формувати місіологію на основі всього Писання, а не на окремих текстах. Місія, незважаючи на те, що здається дією Церкви насправді є атрибут Бога. Божья місія засновує Церкву і її місію. Оскільки Церква засновується Божою місією, вона в самому своєму бутті місіонерська. У Церкви, таким чином, немає іншої місії, крім участі в місії Отця, Сина і Святого Духа. Зважаючи на це Церква повинна розглядати світ як цільову середовище перебування і служіння. Те, що місія є Божою місією демонструється ще і тим, що Христос є втіленою моделлю, архетипом місії Церкви.

Ключові слова: сучасна теологія, протестантизм, теологія місії, теологія діалогу, еклесіологія.

* * *

УДК 165.12

Самчук В. А.,
провідний спеціаліст кафедри сучасних
європейських мов, Київський національний
торговельно-економічний університет
(Україна, Київ), volodymyrsamchuk@ukr.net

РЕФЛЕКСІЯ ІДЕЙ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У ФІЛОСОФІЇ ПРАГМАТИЗМУ ДЖОРДЖА ГЕРБЕРТА МІДА

В історико-філософських працях, центральною серед яких є «Рухи думки у XIX ст.» американський філософ-прагматист Дж. Г. Мід першочергову увагу приділяє тим історично-суспільним та інтелектуальним контекстам, які наближують царину філософських міркувань до її практично-життєвого вираження. У статті репрезентовано запропонований Дж. Г. Мідом багатограний наратив взаємозв'язаних «рухів» економічної та суспільно-філософської думки, який у дослідницькій літературі поки що займає периферійне становище. Застосований у розвідці метод історико-філософського аналізу із залученням елементів історичної та культурної контекстуалізації дозволяє розширити та актуалізувати уявлення про джерела американського прагматизму.

У підсумку Дж. Г. Мід сформулював прагматичний погляд, згідно з яким еволюція суспільних інститутів є ефективною, якщо спирається на покрокові позитивні трансформації, стимульовані ініціативою залучених до відповідної сфери діяльності індивідів і спільнот.

Ключові слова: Дж. Г. Мід, філософія прагматизму, ортодоксальна економічна доктрина, утилітаризм, теоретичний соціалізм, «соціальний ініш».

Провідні представники філософського прагматизму XIX – XX століття розглядали питання суспільно-історичних трансформацій під різними кутами зору. Ч. Пірс, аналізуючи практичний аспект наукових досліджень, вказує на їхню спрямованість на генерування гіпотез (abduction), що забезпечує прогрес в інноваційному потенціалі науки. Дж. Дьйої та Р. Рорті розвивають власні версії філософії прагматизму з метою інтенсифікації плюралістичного цивілізаційно-демократичного процесу. На нашу думку, налаштованість на досягнення потенціалів «ситуативної креативності» філософських ідей у суспільно-трансформаційному контексті знаходить не менш яскраве вираження в історико-філософських міркуваннях Дж. Г. Міда. Зокрема, запропонована ним концепція

«метатеорії динаміки» соціальних та інтелектуальних феноменів сприяє розширенню спектру філософських інтерпретацій стрімкого та мінливого повсякденного досвіду [10, с. 2].

Праці Дж. Г. Міда засвідчують, що їх автор не лише визнає істотну роль матеріально-виробничих спонук у розвитку власне економічних теорій, але й розкриває крізь призму конкретних аргументів, яким саме чином економічні міркування вплинули на становлення соціально-етичних теорій утилітаризму та соціалізму. Соціально-виробничі чинники мають у багатьох випадках вирішальний вплив на розвиток та існування людських спільнот тому, що вони визначають не лише матеріальну конституцію середовища, в якому побуває людина, а й особливості її моральних переконань. Філософія прагматизму Дж. Г. Міда пропонує осмислення шляху, на якому людство навчилося не лише прилаштовуватися до мінливих умов економічної дійсності, а й трансформувати її у відповідності до потреб індивідів та спільнот.

Завдання цілісної презентації думки Дж. Г. Міда з приводу суспільно-трансформаційних процесів потребує звернення до проблематики, пов'язаної з індустріальною революцією. Зокрема, ортодоксальні економічні доктрини манчестерської школи, згідно з Дж. Г. Мідом, пропонують аргументоване тлумачення закономірностей, що лежать в основі новітніх виробничих процесів, які почалися наприкінці XVIII ст. [12, с. 193]. Наголошено, що на перший погляд суто економічні теорії А. Сміта, Рікардо і Т. Р. Мальтуса зумовили формування також і специфічних учень, які визначали принципи та підходи до розуміння напрямів суспільного розвитку.

Дж. Г. Мід відтворює загальну структуру ортодоксальної економічної доктрини наступним чином:

- пояснення надане «з погляду ринку» – інституту вільного обміну надлишками виробництва;
- ціна на товар є приблизно усталеною і спільною для усього світового ринку;
- тенденція до інтенсифікації обміну стимулювала машинне виробництво, появу фабрик і заводів;
- попит і пропозиція визначають ситуацію на ринку. Попит зумовлює пропозицію;
- збільшення попиту зумовлює вдосконалення засобів виробництва;
- машини та фабрики уможливають відповідність виробництва потребам попиту.

Згідно з Дж. Г. Мідом, така економічна доктрина пропонує чітке розуміння визначальних чинників, що впливають на соціальні процеси:

- потреби спільнот стимулюють виробництво, цінова політика відображає ці потреби;
- власники виробництв прагнуть здешевшання собівартості товару, адже мають на меті максималізацію прибутку;
- різниця між ціною товару на ринку та його собівартістю є визначальною для потенціалу накопичення статків.

Дж. Г. Мід прискіпливу увагу приділяє гостро актуальній і в наш час проблемі стосунків роботодавця – робітника, зокрема, питанню оплати праці. Він зауважує, що значну частину собівартості становлять виплати робітникам. Однак будь-який власник виробництва прагне знизити собівартість. У результаті вини-

кають підстави для парадоксальної несправедливості притаманної «вільному ринковому обміну»: явного стає тенденція до зменшення собівартості виробництва за рахунок виплат робітникам [12, с. 194]. Крім того, надлишок робітничої сили на ринку (підвищена пропозиція), згідно з класичною економічною доктриною манчестерської школи, закономірно зумовлює її здешевшання. На думку Дж. Г. Міда, тут спрацює некритично засвоєна теорія Т. Мальтуса. Останній стверджує, що «відкрив» закон, згідно з яким тенденція зростання кількості населення завжди перевищуватиме тенденцію збільшення обсягу засобів для підтримання життєдіяльності, і це, мовляв, стосується усіх спільнот і в усі часи. Критично аналізуючи зазначену концепцію, Дж. Г. Мід вказує на те, що насправді приблизно з середини XVIII ст. у Європі та Англії спостерігалася збільшення кількості населення (ймовірно через зменшення рівня смертності). Натомість Т. Мальтус не брав до уваги співвідношення рівнів народжуваності та смертності, стверджує чиказький прагматист. Тобто, Т. Мальтус врахував такий емпіричний фактаж, що сприяв можливості для універсалізації запропонованої ним тези. Отже, йшлося про відповідність цієї гіпотези лише конкретній історичній епосі в межах певного регіону.

Надмірна довіра до поглядів Т. Мальтуса, за Дж. Г. Мідом, була також підкріплена тим, що його концепція вирізнялася неабиякою «привабливістю» для власників капіталів. Згідно з Т. Мальтусом, постійно існує, існував та існуватиме надлишок робітників на ринку [12, с. 195]. «Закономірною», відтак, є ситуація коли рівень зарплатні постійно тяжітиме до «рівня майже голодної смерті». Фактично, зауважує Дж. Г. Мід, економічна доктрина Т. Мальтуса визнавала об'єктивну неуникність нестерпних умов існування значної частини населення та частково зумовила становлення незалежної від індивідуальних чинників, дегуманізованої теорії суспільства. Згідно з Дж. Г. Мідом, посилює цю тенденцію запропонована А. Смітом теза про те, що нерегульованість відносин на ринку дозволить процесам обміну бути найбільш ефективними. Матеріальні ресурси використовуватимуться найбільш раціонально, ціна одиниці товару буде зменшуватись. Здешевшання виробництва і накопичення позитивного залишку сприятиме зростанню статків. Зрештою, капітал в умовах «вільного ринкового обміну» буде сконцентрованим у руках тих, хто ним найбільш розумно послуговується.

Характерно, зазначає Дж. Г. Мід, що концепція пріоритетності вільної торгівлі, запропонована манчестерською школою економіки, була практично впроваджена лише однією країною – Англією. Цій країні була вигідною відсутність податкових та регулятивних обмежень для торгових операцій на міжнародному рівні; саме тут було налагоджено потужний виробничий процес, що був підкріплений достатніми внутрішніми ресурсами. Англія отримувала зиск не тільки від масштабного експорту та імпорту товарів, а й уже накопиченого капіталу: свобода каналів для торгових операцій була національним економічним пріоритетом, отже, за цих умов вчення манчестерців виявилось стратегічно вдалим.

Для оптимізму теорії А. Сміта були певні підстави. Зокрема, міжнародна торгівля була зацікавлена у

припиненні ворожнечі, що перешкоджала свободі обміну та збагаченню. Крім того, усунення обмежень у регулюванні повинно було сприяти тому, що у таких умовах кожна спільнота могла б виробляти те, що їй вдається краще за інших [12, с. 199]. Однак, критично наголошує Дж. Г. Мід, ускладнена та суперечлива реальність, створена процесами індустріалізації, підважила базовану на простоті формулювань та логічній переконливості класичну економічну доктрину. Відтак, виникла потреба провадити економічну діяльність і відповідну їй соціальну реорганізацію «навпомацки» (feeling their way). Цілком закономірно, що орієнтуватися доводилося на таку короткострокову перспективу модифікацій практик та їх осмислення, що сприяла відчутним позитивним трансформаціям переважно гуманістично–етичного характеру. Зокрема, очевидною та відчутною була потреба облаштування гідних умов праці робітників і побуту їхніх родин, що стимулювало б працездатність.

У розробленій ним історико–філософській аналітиці напрямів соціальних реформ Дж. Г. Мід спирається на статистику щодо рівня заробітних плат у XIX ст., яка свідчить про їхнє стійке зростання [12, с. 200]. Американський прагматист показує, що це зростання жодним чином не було теоретично обґрунтоване ортодоксальною економічною доктриною та припускає, що саме солідарність у діяльності низового протестного руху була результативною.

Згідно з Дж. Г. Мідом, розвиток утилітаризму мав на меті інтелектуальне сприяння якісній трансформації способу існування суспільства, обумовленого новітніми індустріальними процесами. Філософ–прагматист звертає увагу на важливу з погляду історії філософії тенденцію до реактуалізації практично спрямованих ідей, властиву західному філософському дискурсу. Започаткований Дж. Бентамом напрям звернувся до розробки проблематики вже присутньої в тогочасній філософії: утилітаристські погляди на тлумачення мотивів людської активності були запропоновані Д. Г'юмом та єпископом Батлером (вони розглядали природу бажань, що лежали в основі людської поведінки як зумовлену прагненнями насолоди та уникнення болю). Новаторством Дж. Бентама було те, як він пристосував утилітаристський критерій пояснення поведінки до потреб реформ адміністративної практики кримінального законодавства та судочинства [12, с. 202]. Важливим для Дж. Бентама було дотримання принципу пропорційності: кількість завданих покаранням страждань повинна відповідати важкості злочинного діяння.

Прикметно, що аргументація утилітаризму претендувала на універсалізм у тлумаченні людської поведінки. Орієнтуючись на еволюційність історико–трансформаційного процесу, Дж. Г. Мід критично поставився до таких претензій. Мотиваційна структура особистості в її утилітаристському розумінні видається Дж. Г. Миду спрощеною. Разом з тим він відзначає, що підхід Дж. Бентама відповідав нагальній потребі узгодити практики адміністрування та судочинства з суспільно–трансформаційними процесами. Підстава – збереження найважливіших цінностей «старого порядку» в нових умовах. Складність у реалізації такого теоретичного проекту полягала, на думку Дж. Г. Міда, в наступному: притаманне утилітаризму прагнення формально послі-

довно перевести якісні характеристики у кількісні є необґрунтованим та сумнівним, принаймні у претензіях на строгу відповідність. Дж. Г. Мід ілюструє власне критичне ставлення до цієї тези прикладом із спробою створити таблицю порівняння кольорів: єдиним універсальним кількісним критерієм може слугувати показник довжини хвиль, однак він не тематизує кольори життєво (з цією характеристикою важко врахувати такі тлумачення як приємність, теплота чи спокійність кольору). Проте в суспільно–трансформаційній площині, де статистично–розрахунковий принцип утилітаризму, згідно з Дж. Г. Мідом, знаходить найбільш адекватне вираження, Дж. Бентам запропонував актуальний деіндивідуалізований підхід до визначення пріоритетності цінності чи практики: найбільше благо для найзначнішої кількості осіб має перевагу над будь–яким партикулярним інтересом [12, с. 205]. Аристократ чи земельний магнат у такій системі не отримує жодних переваг. Тобто, на думку Дж. Г. Міда, у випадку з утилітаризмом Дж. Бентама йдеться про практично–революційну концепцію.

Протилежним інтелектуальним полюсом до теорії засновника утилітаризму, зауважує Дж. Г. Мід, є спроба раціоналізації напрямів суспільних трансформацій, яка була запропонована Т. Карлайлем. Останній прагнув зберегти систему феодальних привілеїв у нових умовах, за яких головну роль відігравали лідери індустрії. Т. Карлайль акцентував увагу на неадекватності оплати праці, неприпустимості тяжких умов роботи та побутування робітників і відзначив зародження робітничого руху, спрямованого проти засилля антигуманних тенденцій. Характерно, що очолити цей рух, згідно з Т. Карлайлем, мав свідомий «капітан індустрії». У праці «Герої та вшанування героїв» Т. Карлайль закликає людей слідувати за лідерами (очевидно, він передбачав їх наявність). Дж. Г. Мід характеризує тональність таких закликів через їх порівняння з проповіданням одкровення [12, с. 209]. На думку Т. Карлайля, серед представників тогочасної індустріальної еліти повинні були відшукатись люди, які усвідомили б власну відповідальність як носіїв суспільної ініціативи: магнат індустрії мав перейняти інтересами робітників його підприємств так само, як феодал «по–батьківськи» переймався добробутом населення, що обслуговувало його володіння.

Відаючи належне історії розгортання протестного руху, Дж. Г. Мід наполягає, що робітники не шукали «батьківського покровительства». Сприяння привілейованих та більш освічених представників суспільства підхопило наявну «низову» суспільну ініціативу. За оцінкою філософа–прагматиста, вибудований на ґрунті спроможності перейняти інтересом інших осіб (у термінології Дж. Г. Міда – усвідомити потреби «соціального іншого») утилітаризм Дж. Бентама дійшов висновку про неприпустимість наявної кількості соціальної несправедливості та страждань. Специфічні, умовно «виточені» насолоди привілейованих індивідів, згідно з Дж. Бентамом, в умовах обставин, що склалися, аж ніяк не переважували нестерпності умов більшості.

У контексті подальшого філософського осмислення повсякчас актуальної потреби збільшення загально–суспільного й індивідуального добробуту Дж. Г. Мід звертається до інтерпретації поглядів Дж. С. Міла як

послідовника Дж. Бентама. Саме Дж. С. Міл є автором праці з програмною назвою «Утилітаризм», у якій він, на думку Дж. Г. Міда, виявився спроможним стисло, влучно та переконливо обґрунтувати засадничі для практичного впровадження теорії утилітаризму позиції. По-перше, в суспільно-трансформаційному процесі важливим є чіткий і послідовний демократизм (кожен є рівноцінним, незалежним і невідпорядкованим іншому учасником суспільної взаємодії); по-друге, мета суспільних реформ повинна сприяти уникненню страждань якнайбільшої кількості індивідів у спільноті, що стане запорукою зростання рівня щастя [12, с. 213]. Дж. Г. Мід зауважує, що оскільки йдеться про активність на ґрунті встановлення кількісного співвідношення між задоволенням і болем, то критерієм ефективності руху в означеному напрямі повинне бути щось помітне та важливе для загалу. Потреба універсалізації робить сумнівним застосування принципів утилітаризму для збільшення кількості насолод, адже їх різноманітність та суб'єктивність вподобань унеможливають адекватність теоретичного відтворення. Однак рух у напрямку до того аби позбутися страждань є цілком реальним критерієм для провадження раціонально-етичної активності.

Про суспільно-трансформаційну теорію К. Маркса Дж. Г. Мід висловлюється таким чином: «...це злиття політичної економії ортодоксальної манчестерської школи... з діалектикою Гегелевої філософії – дивний союз умів» [12, с. 215]. Відповідно, згідно з Дж. Г. Мідом, шляхом до розуміння особливості Марксового погляду на спрямування реформ в соціально-економічному житті є розгляд питань, з одного боку, суто політ-економічних, з іншого, філософсько-діалектичних.

Концептуалізуючи процеси індустріальної революції, політична економія враховує тенденцію до денаціоналізації ринкових відносин. Поняття про незалежний світовий ринок та визначальні фактори його функціонування повинні були сприяти розмиванню перешкод у формі «нееластичних» національних кордонів та обмежень. У цьому контексті, стверджує Дж. Г. Мід, виникли міжнаціональні елементи спільності в інтересах, з одного боку, індустрій, а з іншого – робітничих рухів. Ця позиція є важливим джерелом теоретичних поглядів К. Маркса, зазначає Дж. Г. Мід. Учасники ринку на рівні представників індустрії та капіталу були об'єднані прагненням до безперешкодної економічної взаємодії; робітники ж існували в умовах, що були наслідком типовості фабричного процесу виробництва. Оскільки ціна оплати зусиль робітників у відповідності до принципів ортодоксальної економічної доктрини була підпорядкована співвідношенню попиту та пропозиції, то, якщо попит на робітників в якомусь місці є вищим – туди мігруватиме населення, що, в свою чергу, призведе до зниження рівня платні. Тобто, закономірності системи виробництва ставили робітників у парадоксальні та (за умов відсутності організованого спротиву) неunikно складні умови.

Крім того, філософ-прагматист звертає увагу на те, що К. Маркс у певних моментах спирався на ідеї Дж. С. Міла, зокрема на працю «Принципи політичної економії», присвячену висвітленню наслідків застосування ортодоксальної економічної доктрини до сучасних йому умов. Згідно з Дж. Г. Мідом, найбільший вплив на

К. Маркса справили коментарі й нотатки до цієї роботи, у яких Дж. С. Міл відзначив необхідність контролю за розподілом благ в суспільстві. Проте К. Маркс, на думку Дж. Г. Міда, запропонував більш радикальний шлях впливу на ситуацію у порівнянні з його попередниками: виробничий процес, згідно з його доктриною, повинен належати спільноті та слугувати задоволенню її потреб [12, с. 218]. Виробництво покликане сприяти гармонізації суспільної дійсності, а не обслуговувати обмежені класові інтереси. Кризові тенденції дійсності були цілком достатніми та яскравими свідченнями хибності спрямування виробничого потенціалу на невпинне збагачення малочисельних привілейованих каст за рахунок зубожіння мас.

Тобто, якщо у випадку з утилітаризмом йшлося про намагання впровадити практики перерозподілу отриманих за рахунок виробництв статків на користь робітників, то марксизм наголосив на потребі зміни форми власності продуктивних ресурсів з індивідуальної на державну. Реалізація цього проекту повинна була відбуватися за участі уряду як посередника, що забезпечує механізми справедливого перерозподілу. Підґрунтям урядової активності, на думку К. Маркса, принципово мусив бути інтерес пролетаріату як джерела сукупних робітничих зусиль. Характерно, наголошує Дж. Г. Мід, що К. Маркс вважав таку тенденцію всезагальною, необхідною та неunikною: вона мислилася як закономірний наслідок «матеріалістичного розуміння» всесвітньоісторичної діалектики. «Комуністичний маніфест» 1847 р., наголошує Дж. Г. Мід, мав ключовим пунктом заклик до спільноти усвідомити те, що назріли революційні перетворення, які «виправлять лиха сьогодення». Накопичені та критичні матеріально-історичні протиріччя мали з необхідністю призвести до нового порядку речей. К. Маркс, згідно з Дж. Г. Мідом, успадкував від І. Гегеля тезу про безумовний пріоритет загальної раціональності над індивідуальною. Поняття «дух людства» було заміщено поняттям про закономірність економічного процесу, етапи якого послідовно простежуються в людській історії: ці закони існували, функціонували та впливали на буттєвий процес завжди, однак лише від моменту їх усвідомлення марксизмом стало можливим свідоме і помірковане підкорення їм та, у певних межах, їх використання. Розуміння і передбачення матеріальної дійсності виробничих процесів дозволяло синхронізувати саморозуміння спільноти та ці «об'єктивні» чинники.

Соціалістична теоретична програма, згідно з Дж. Г. Мідом, за своєю суттю є ідеалістичною, навіть релігійною. Учасники цих рухів переважно усвідомлювали недосяжність їхніх ідеалів у перспективі принаймні найближчих ста років: люди виявилися здатними жертвувати власними зусиллями та безпосереднім життєвим інтересом на користь облаштування віддаленого майбутнього [12, с. 228]. Проте робітничий рух того часу був результативним не завдяки ідеалістичній самозреченості, а тому, що він спромігся чітко артикулювати проблемні моменти суспільного існування та змусив уряди європейських держав з ними рахуватися. Чинник послідовного впровадження соціалістичних принципів не був історично дієвим. Опосередкованість бюрократизованим державним контролем та ідеалізм, що становлять основу марксизму, насправді

перешкождали соціально-економічній ефективності. Суть вдалої покрової активності полягала в узгодженні ринкових та виробничих процесів з робітничими інтересами за рахунок тиску профспілкових об'єднань. Відтак, стверджує Дж. Г. Мід, соціалістичний революційний принцип був практично замінений еволюційним [12, с. 230]. Саме такий підхід американський прагматист вважав виправданим.

Підсумки. Вивчаючи «рухи думки» у XIX – XX ст. переважно як історик філософії, Дж. Г. Мід розширив цей підхід, залучивши матеріал з історії соціально-економічних ідей. Визнаючи те, що суспільне буття значною мірою визначається матеріально-виробничими процесами епохи, він звернувся до аналітики класичних соціально-економічних доктрин. Ключові ідеї манчестерської школи економіки Дж. Г. Мід визнає істотними компонентами історії західної думки XIX – XX ст., що в подальшому не лише вплинули на розвиток англійського утилітаризму та теоретичного соціалізму, а й позначилися на системі суспільної організації та виробничих практиках тієї доби.

Достатньо об'ємний аналіз вказаної проблематики Дж. Г. Мід здійснює завдяки застосуванню характерного для прагматизму методу реконтекстуалізації ідей (Т. Мальтуса, А. Сміта, Дж. Беніама, Дж. С. Міла, К. Маркса). У викладі Дж. Г. Мід, концепція філософського утилітаризму сфокусована на проблемі обопільних стосунків індивідуальності та спільноти, взаємозгодження індивідуально окремишого та спільного чинників з метою досягнення чи наближення до «загального блага». У ставленні до марксистського варіанту теоретичного соціалізму Дж. Г. Мід підставово звертає увагу на його візонерський характер, зокрема, на елемент «ідеалістично-релігійного» споглядання перебігу реальних процесів і на пов'язаний із цим образ «необхідно детермінованого майбутнього». Дедуктивно виведена з такого погляду соціалістична програма переважно виявилася невідповідною сучасній Дж. Г. Миду індустріальній практиці. Елементи утилітаризму та соціалізму були ефективними як спроби обмеженого конкретним історичним контекстом інтелектуального контролю динаміки соціальних процесів, проте лише як окремі теоретичні компоненти, а не засади системних світоглядів.

Список використаних джерел

1. Білоус Т. Філософія науки у системі сучасної освіти: філософія конкретних наук та філософія експерименту / Тетяна Білоус // Філософська думка: Український науково-теоретичний часопис. – 2013. – №5. – С.113–123.
2. Поліщук Н. П. Філософія прагматизму / Ніна Поліщук. – К.: Український центр духовної культури, 2012. – 400 с.
3. Сіома М. Джеремі Беніам і явище «беніамізму» в англо-американській філософії права / Микола Сіома // Мультиверсум: Філософський альманах. – 2011. – №10 (108). – С.47–56.
4. Тихолаз А. Г. Утилітаризм Джеремі Беніама та витоки англійського правового позитивізму / Анатолій Тихолаз // Наукові записки НАУКМА. – Т.19: Спец. вип.: у 2 ч. – Ч.1. – К.: КМ Академія, 2001. – С.99–106.
5. Aboulafia M. Philosophy, Social Theory, and Thought of George Herbert Mead / Mitchel Aboulafia // Albany: State University of New York Press, 1991. – 325 p.
6. Colapietro V. A Revised Portrait of Human Agency: A Critical Engagement with Hans Joas's Creative Appropriation of the Pragmatic Approach / Vincent Colapietro // European Journal of Pragmatism and American Philosophy. – 2009. – Vol.1, Issue 1. – P.1–24.
7. Da Silva F. G. H. Mead in the History of Sociological Ideas / Filipe Carreira Da Silva // Journal of the History of the Behavioral Sciences. – 2006. – Vol.42, Issue 1. – P.19–39.

8. Da Silva F. Re-examining Mead. G. H. Mead on the «Material Reproduction of Society» / Filipe Carreira Da Silva // Journal of Classical Sociology. – 2007. – Vol.7, Issue 3. – P.291–313.

9. Joas H. Values versus Norms: A Pragmatist Account of Moral Objectivity / Hans Joas // The Hedgehog Review. – 2001. – Vol.3, Issue 3. – P.42–56.

10. Lüscher K. The Social Reality of Perspectives: on G. H. Mead's Potential Relevance for the Analysis of Contemporary Societies / Kurt Lüscher // Symbolic Interaction. – 1990. – Vol.13, Issue 1. – P.1–18.

11. Mead G. H. Mind, Self, and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist / George H. Mead // ed. by Charles W. Morris. – Chicago: University of Chicago, 1972. – 401 p.

12. Mead G. H. Movements of Thought in the Nineteenth Century / George H. Mead // ed. by Merritt H. Moore. – Chicago: The University of Chicago Press, 1950. – 417 p.

13. Wilson D. The irreducibly social self in classical economy: Adam Smith and Thomas Chalmers meet G. H. Mead / David Wilson, William Dixon // History of Economics Review. – 2004. – Vol.40. – P.121–136.

References

1. Bilous T. Filozofia nauky u systemi suchasnoi osvity: filozofia konkretnykh nauk ta filozofia eksperymentu / Tetyana Bilous // Filozofska dumka: Ukrainyskyi naukovo-teoretychnyj chasopys. – 2013. – №5. – S.113–123.
2. Polischuk N. P. Filozofia prahmatyzmu / Nina Polischuk. – K.: Ukrainyskyi zentr duhovnoji kultury, 2012. – 400 s.
3. Sioma M. Jeremi Bentam i jayvsche «bentamizmu» v anhlo-amerykanskyi filozofiji prava / Mykola Sioma // Mul'tyversum: Filozofskyi almanah. – 2011. – №10 (108). – S.47–56.
4. Tyholaz A. H. Utylitaryzm Jeremi Bentama ta vytoky anhlijs'koho pravovoho pozytyvizmu / Anatolij Tyholaz // Naukovi Zapysky NaUKMA. – T.19: Spez. vyp.: u 2 ch. – Ch.1. – K.: KM Academia, 2001. – S.99–106.
5. Aboulafia M. Philosophy, Social Theory, and Thought of George Herbert Mead / Mitchel Aboulafia // Albany: State University of New York Press, 1991. – 325 p.
6. Colapietro V. A Revised Portrait of Human Agency: A Critical Engagement with Hans Joas's Creative Appropriation of the Pragmatic Approach / Vincent Colapietro // European Journal of Pragmatism and American Philosophy. – 2009. – Vol.1, Issue 1. – P.1–24.
7. Da Silva F. G. H. Mead in the History of Sociological Ideas / Filipe Carreira Da Silva // Journal of the History of the Behavioral Sciences. – 2006. – Vol.42, Issue 1. – P.19–39.
8. Da Silva F. Re-examining Mead. G. H. Mead on the «Material Reproduction of Society» / Filipe Carreira Da Silva // Journal of Classical Sociology. – 2007. – Vol.7, Issue 3. – P.291–313.
9. Joas H. Values versus Norms: A Pragmatist Account of Moral Objectivity / Hans Joas // The Hedgehog Review. – 2001. – Vol.3, Issue 3. – P.42–56.
10. Lüscher K. The Social Reality of Perspectives: on G. H. Mead's Potential Relevance for the Analysis of Contemporary Societies / Kurt Lüscher // Symbolic Interaction. – 1990. – Vol.13, Issue 1. – P.1–18.
11. Mead G. H. Mind, Self, and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist / George H. Mead // ed. by Charles W. Morris. – Chicago: University of Chicago, 1972. – 401 p.
12. Mead G. H. Movements of Thought in the Nineteenth Century / George H. Mead // ed. by Merritt H. Moore. – Chicago: The University of Chicago Press, 1950. – 417 p.
13. Wilson D. The irreducibly social self in classical economy: Adam Smith and Thomas Chalmers meet G. H. Mead / David Wilson, William Dixon // History of Economics Review. – 2004. – Vol.40. – P.121–136.

Samchuk V. A., leading specialist of the Department of Modern European Languages, Kyiv National University of Trade and Economics (Ukraine, Kyiv), volodymyrsamchuk@ukr.net

Reflection of the ideas of social transformations in the philosophy of pragmatism of George Herbert Mead

In his writings in the field of history of philosophy American pragmatist G. H. Mead focuses his attention on those historical, social, and intellectual contexts which bring the realm of philosophical considerations to its practical life-expression. The article presents multidimensional narrative of the «movements» of economic and socio-philosophical thought proposed by G. H. Mead which currently is at the

periphery of the Mead scholar's attention. The method of historical and philosophical analysis with elements of historical and cultural contextualization applied in this paper develops and updates the understanding of the sources of American pragmatism.

In conclusion, G. H. Mead formulated a pragmatic view in which effectiveness of the evolution of social institutions depends on positive step-by-step transformations stimulated by the initiative of the individuals and communities involved in the respective spheres of activity.

Keywords: G. H. Mead, philosophy of pragmatism, orthodox economic doctrine, utilitarianism, theoretical socialism, «social other».

* * *

УДК 261.7

Стрижачук Ф. В.,
старший науковий співробітник, Центр
дослідження релігії НПУ ім. М. П. Драгоманова
(Україна, Київ), tedandgalina@gmail.com

АПОЛОГЕТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ФІЛОСОФСЬКОГО ТЕІЗМУ РІЧАРДА СВІНБЕРНА

Досліджується вклад Р. Свінберна в апологетику теїстичного світогляду. Апологетика має шановану традицію, але в ХХ-му столітті не було сприятливого клімату для її розвитку. Проте Свінберн обрав шлях апологета теїзму. Він розвиває наукову методологію, яка продовжує бути взірцем раціональності. Вибір індуктивної методології створив якісно новий етап в теїстичній аргументації. А вибір природної теології дозволяє Свінберну долучитися до дової традиції та збагатити її. Філософ використовує відомі теїстичні аргументи, поміщає їх у новий контекст, додає доказовості та інтегрує в єдиний кумулятивний аргумент. Філософський теїзм Свінберна сприяє інтелектуальній респектабельності теїстичного світогляду. Свінберн сповідує релігійні переконання близькі до християнства. Його чистий теїзм узгоджується з переконаннями християн, іудеїв і мусульман. Акцент на особистісному аспекті теїзму дозволяє йому розвивати доктрину про Тріїцю у поглибленому теїзмі, яка є перспективною областю дослідження.

Ключові слова: Бог, існування Бога, теїзм, філософський теїзм, Річард Свінберн, апологетика, наукова методологія, індукція, природна теологія.

Річард Свінберн є одним з найвпливовіших сучасних аналітичних філософів релігії. Він написав ґрунтовні роботи майже по всіх центральних філософських і теологічних проблемах. Свінберн відомий як апологет і дослідник «вічних питань», які одні називають класичними і «шанованими часом», а інші – «старомодними». Свінберн є традиційним теїстом. Він вірить, що існує вічний, нестворений, нематеріальний Дух, Який є всемогутній, всезнаючий, абсолютно суверенний і морально досконалий Творець і Хранитель всесвіту. Як природний богослов Свінберн вважає, що віра в Бога не залежить від «стрибка віри», а може бути обґрунтована філософськими і науковими аргументами. Даніель В. Харді дає влучну характеристику філософській діяльності британського філософа: «Філософське тлумачення і захист християнства Свінберном справедливо заслуговує на велику повагу» [9, с. 268].

Апологетика християнства не була популярною сферою діяльності у двадцятому столітті. Така ситуація не може бути пояснена посиланням на певний один фактор, що став причиною «зневаги до апологетики». Раціоналістична критика релігії, ірраціональні тенденції в богослов'ї, філософія екзистенціалізму і постмодернізму, методології екзистенціалізму і постмодернізму в богослов'ї, ситуація постмодерну, розчарування в можливостях людського розуму, інтелектуальна маргіналізація християнства – це можливо не повний перелік причин відходу апологетики на задній план філософських і богословських досліджень. Автор відомого підручника по історії апологетики кардинал Авері Дуллес нарікає, що «Саме слово (апологетика)

було у зневазі у витончених богословських колах, як в католиків так і в протестантів. Хто може бути настільки нерозумним, питав дехто, щоб намагатися виправдовувати віру розумом?» [7, с. 25]. Проте, з початку другої половини двадцятого століття ситуація навколо апологетики починає змінюватися і роль Свінберна є значною.

Апологетична програма Свінберна є винятком у філософському середовищі двадцятого століття. Вона вражає своєю послідовністю, широтою, виваженістю, витонченістю і рафінованістю філософської аргументації. Вже протягом більш, ніж 50 років він публікує статті та книги, які виділяються високою філософською культурою, глибиною, детальністю філософського аналізу і мотивовані однією великою цілю – філософська аргументація на захист християнського теїзму. Беручи до уваги традиційні розділення релігії на природну і позитивну, одкровення на загальне і особливе, богослов'я на природне і надприродне, британський філософ вибудовує свою апологетичну програму в два етапи – аргументація на користь чистого теїзму і філософський аналіз християнського (поглибленого) теїзму¹.

Видатні богослови християнської церкви завжди опиралися на домінуючі філософії їх інтелектуального середовища. Вони вміли використовувати «єгипетські скарби» нехристиянської культури на користь формування богослов'я християнської церкви. Тертуліан використовував філософію стоїцизму, хоча ревно критикував філософію. Августин засвоїв і використовував філософію неоплатонізму і в кінці кінців вибудував величну систему християнського богослов'я. Тома Аквінський в значній мірі опирався на філософію Аристотеля і став автором послідовної і розробленої до деталей богословської системи, яка стала нормативною для християнської церкви на віки. Карл Барт, Пауль Тілліх, Рудольф Бульман опиралися на аналіз людської ситуації філософією екзистенціалізму і пропонували християнську відповідь на виклик часу. Двадцяте століття характеризувалося плюралізмом і фрагментарністю в філософії і богослов'ї. Ситуація постмодерну і філософія постмодернізму посилювали ці тенденції.

Свінберн починав свою філософську кар'єру в третій чверті двадцятого століття. Його академічні інтереси були в сферах природознавчих наук, філософії і богослов'я. У богословських і церковних колах у цей час переважали фідеїстичні тенденції. Свінберн не задовольняється нечіткою і туманною аргументацією богословів неоортодоксії. Він звертається до наукової методології і вибирає партнерами по діалогу філософів науки [5, с. 319]. Він послідовно і наполегливо застосовує наукову методологію до дослідження богословських тверджень. Свінберн заздалегідь провів дослідження «теорії підтвердження» для наукових теорій в одній із своїх ранніх робіт [13, с. 218]. А в своїй програмній роботі по дослідженню філософського теїзму він застосовує її для аргументації теїстичного світогляду. Він пише: «Використання теорії підтвердження дозволить мені викласти мою

¹ Свінберн називає другий етап «remified theism» або «remified natural theology» – витончений або поглиблений теїзм, або витончене, поглиблене богослов'я.